

paziti, da krotim (če smem ponoviti besedo) celo svoje »taraskonske spontanosti« v smer, kjer bi morebiti izzvenele kakor nekakšno opozorilo nase, če nočem izgubiti tega, kar je pri možu — poleg absolutne nesentimentalnosti proti samemu sebi — še najvažnejše: spoštovanja do samega sebe. No, srečen sem, pravim, da sem zadel pravo nekoliko iz »instinkta«, a še bolj iz dočutenja Vas zlasti še iz »Od Kotelj do Belih vod«, kjer ste tudi po srcu stopili človeku tako blizu. (Saj Vas pač ni treba prositi, da se ne ozirajte na »priporočila« ljudi, ki, vtesnjeni v svoje »paragrafe« — le povsod jih je vrag nastlal in niti ne najmanj po zlahtnih poljih, kjer poganjajo rožice človeškega srca! — menda res kar ne morejo preko njih! In jaz mislim, da si je ta, ki je znal v dovršeni arhitektoniki zgraditi velik roman, pridobil pravico, da, naprtil celo dolžnost, da, če začuti potrebo, odpre bolj ali manj na stežaj tudi vrata v svojo lastno notranjost, ki je do neke mere postala neke vrste »javno dobro«.)

Najmanj sem seveda pričakoval, da me boste počastili še s »protikomplimentom«! In ni vraga, da mi je dobro, pa še kako dobro storilo! A zlasti še dobro človeku de, če doživi, da je nekoga ne samo malo »pozabaval«, temveč mu tudi nekaj dal, »vcepil« itd. (Tako n. pr. sem jaz svojega večjega prvenca »Človeka in pol«, ko sem ga bil po kakih 20 letih spet prebral, iz že ne vem več kakšnih razlogov zasovražil. (To sem sicer povedal že v svojem življenjepisu, ki ga je »Hram« izdal pod »podtaknjenim« mi naslovom »Moj roman« — mimo grede, če še ne veste: edina slov. knjiga, ki je doživela »visoko čast«, da so jo Lahy ne samo zaplenili, temveč po možnosti tudi požgali.) Ko pa mi je povedal ta in oni, koliko je iz tega romana »pil narodnega navdušenja«, oni spet kaj drugega »produktivnega«, sem vzel knjigo še enkrat v roke in se — spravil z njo. Če pa sem smel kar na Vas celo »vplivati«, kakor se ljubeznivo izražate, mi mora biti to sevele v najvišje zadoščenje!

Če Vas zanima, bi Vam povedal, da mi »žilica« (kolikor me seve ne izčrpajo uradni posli) še vedno — skoraj bi rekel: »seveda« — ne da miru, da pa za enkrat še dalje »brodim po svojih spominih«, kar je za človeka v 70. letu tudi še najbolj »naravno«. Opisal sem naše doživljaje pod okupacijo na Gorenjskem, svoje ture po naših hribih in svoje hoje po tujini, vse pa je bolj le nametano na papir in zdaj polagoma »pilim«, kar bo trajalo pač še nekaj časa, dokler se vsaj meni ne bo zdelo za silo zrelo.

V svojem »Mojem romanu« (že citira se kar divno!) sem spregovoril tudi o svojih 2 koroških letih pri bar. Pinu na gradu nad Velikovcem (in poskusil vmes temu velikemu našemu prijatelju postaviti vsaj malo spomenika.) Prelepi so ti spomini (t. j. ne na mojem papirju, marveč v mojem srcu.) In eno sem tam in pozneje že celo dojel: če Korošec je, potem je res in že celo kar sto od sto! (nekako »tipična« se mi zdita zlahtna brata Šašlja, sodnik in biv. notar). A po srcu se mi zdite od nas vseh še najblažji ljudje. (Celo še boljši od mojih ožjih rojakov — Tolmincev.) Da pa niste »Kranjec, koji ne odgovara«, ste najlepše pokazali s svojim ljubeznivim pismom. In ker sem še preveč vezan, da bi se mogel odzvati Vašemu prijaznemu povabilu — prosim, ko pridete v Ljubljano: »Karte genüht!«

Načvdanejši Vam:

Ivo Dr. Šorli

(Zgoraj, nad preplepljenim pretrganim vogalom:) O vražji stroj — prav tu mi jo je moral zagosti! Pa naj obliž prekrije še to!

O METODI BESEDOTVORNIH RAZISKOVANJ V POLJSKI LINGVISTIKI

Ob delu M. Brodowske-Honowske *Slowotwórstwo przymiotnika w języku staro-cerkiewno-słowiańskim* (Kraków-Wrocław-Warszawa, 1960) bi v skopih obrisih rada nakazala raziskovalno besedotvorno metodo tako imenovane Varšavske lingvistične šole. Ne gre mi za ocenjevanje dela kot takega, ker zahteva téma Brodowske-Honowske specialnih priprav in natančno poznavanje obsežnega pridevniškega besednega gradiva, pri katerem se ne moremo sklicevati na naš lastni jezikovni material in občutek. Po svoji metodi je delo Honowske za nas novost in zato še posebno zanimivo.

Zakaj je to delo za nas novost, zakaj je zanimivo in kaj nam lahko pojasni besedotvorna obravnava stosl. pridevnika? Na ta vprašanja več ali manj Honowska odgovarja v uvodu, kjer nas seznaja z namenom svojega dela in z glavnimi principi obdelave.

Razdelitev problemov je smotrna; logično prehajajo drug v drugega, kakor zahteva bogato besedno gradivo. Na prvo mesto je uvrščen spisek vseh stosl. sufiksov, sledi mu analitični del, ki obravnava produktivne proste in zložene sufikse ter neproduktivne

sufikse, in sintetični del. Ta povzema ugotovitve iz splošnih analiz ter združuje v sebi tudi ugotovitve, ki izhajajo iz pomenske analize sufiksov samih, in ugotovitve iz realno-pomenskih žarišč (kraj: -ьнѣ, -ьскѣ, -ьнѣ, -ьтѣ; čas: -ьнѣ, -ьтѣ, -ьнѣ, -ьнѣ; psihično razpoloženje: -ьнѣ, -ьнѣ, -ьнѣ; bolezen: -ьнѣ, -ьнѣ, -ьнѣ itd.), ki nas seznanjajo s slučajnimi izhodišči novih izpeljav. Jasno je določen obseg uporabe vsakega sufiksa in prikazana zapletenost izpeljav iz raznih podstav, kjer se križajo najrazličnejše tendence: značaj podstave, ki je lahko samostalni, predložna zveza, prislov, pridevnik, glagol, torej formalni vidik; dalje gramatični spol, deklinacija ter pomenski vidik, tj. ime za osebo, žival, stvar, abstrakt.

Z ozirom na podstavo karakterizira avtorica posamezne sufikse in njihovo razširjenost ter splošni značaj pridevniških izpeljav. Ugotavlja precejšnjo starinskost, ki se kaže v nezatrlih funkcijah sufiksov, v pomanjkanju njihove dokončne pomenske specializacije in v redkih procesih leksikalizacije (sufiks označuje besedo samo kot pridevnik — плѣтскѣ, плѣтнѣ, лѣтскѣ, именнѣ). Kljub temu je zasledila in tudi raziskala zanimive inovacije — druge razvoje sufiksov, kar opozarja na potrebo po originalnih besedotvornih raziskavah posameznih južnoslovanskih dialektov. Stanje podstav in sufiksov priča o močni derivacijski produktivnosti, izraženi v velikem številu sufiksov z isto pomensko funkcijo ter v odstopanju na račun gen. sg., npr.: лѣвонѣ; gr. léontos. Primerjava teh ugotovitev s stanjem v posameznih stosl. spomenikih jo privede do novih zaključkov o kronologiji stosl. spomenikov.

V okviru svojih obravnavanj prinaša važne ugotovitve, do katerih je prišla po vseh možnih križnih analizah sufiksov in podstav, upoštevajoč pri tem historične razlage ter genezo posameznih sufiksov. Tako je pri glagolskih izpeljavah pojasnila prehod pasivnih deležnikov v pridevnike, ki imajo svoj izvor v oscilacijah aktivnega in pasivnega pomena (lakomyj, nepobédimъ, vidomъ/yj, jadomъ). S primerjanjem dubletnih sufiksov (dva različna sufiksa z isto pomensko funkcijo, npr. Isainъ || Isajevъ, vojevodinъ || vojevodskъ, lokaъ || lokavъ itd.) je odkrila pomenske nianse pri različnih sufiksah z isto pomensko funkcijo. Vzrok za nastanek sestavljenih sufiksov pa vidi v pomenskem razrahljanju med podstavo in sufiksom, kar povzroča leksikalizacijo (imenitъ, domovitъ, naročitъ) ter je za pridevniški občutek potrebna ojačitev z novim sufiksom (imenitънѣ, bogočъstънѣ, hrabrъскѣ itd.). Tako je pojasnjen prenos sufiksov na različne podstave in take točke postajajo nova žarišča za različne izpeljave, ki se lahko razvijejo glede na podstavo ali sufiks. S tem je v zvezi tudi funkcija intenzivnosti raznih sufiksov, ki nimajo jasno določene pomenske funkcije. Poleg svoje strukturalne funkcije (sufiks določa besedo samo kot besedno vrsto, tj. pridevnik, ne določa pa njegovih osnovnih lastnosti, kot so svojina: roditelъvъ, tvorčъ, Isainъ; kakovost: bogatъ, zemskъ; izvor: iglinъ, pustynъskъ itd.) lahko pomenijo samo odtenke, kot avgumentativnost, diminutivnost, pejorativnost in personifikacijo. Posebno je to značilno za pridevniške podstave, ki imajo sicer nekoliko sufiksov z isto pomensko funkcijo, a ti ne prinesejo nobenega pomenskega odtenka.

Za dosego vseh omenjenih in še mnogih neomenjenih ugotovitev je bilo potrebno smotno in precizno teoretično ogrodje. Vprašanje koncepcije se pojavi takoj, ko hočemo pojasniti katerikoli sufiks, ki ga zasledimo pri različnih podstavah. Za ugotovitev razširjenosti in produktivnosti in — kar je za nas najvažnejše — pomenske funkcije sufiksa je treba vse besedno gradivo razdeliti po formalno-strukturalnih in pomenskih kriterijih, ki izhajajo iz narave gradiva samega, pri čemer je seveda treba upoštevati še gramatični spol in deklinacijo.

Kaj pomeni vse to? V omenjeno formalno-strukturalno besedno gradivo spadajo tako imenovane nominalne (samostalni, zaimek, prislov, predložna zveza) in verbalne (glagol, deležnik, glagolski abstrakt) podstave za izpeljavo pridevnika. V okviru samostalniških formacij pa postavlja Honowska še sledeče pomenske kriterije: ime za osebo, ime za žival, ime za stvar ter nominalni in verbalni abstrakt. V omenjenih formalnih strukturah se opira na naštetih pomenske kriterije, ko raziskuje izvor, funkcijo in produktivnost vsakega sufiksa. Iz te perspektive prihaja do novih zanimivih zaključkov oziroma dopolnjuje ali zavrača razlage starejših avtorjev, ki jih pri obravnavi vsakega sufiksa upošteva.

Izčrpano analizo začena s formalno analizo vsakega sufiksa, ki se javlja v stosl. Tako zbere dolg register klasičnih stosl. pridevnikov, pokaže obseg rabe posameznih sufiksov pri ugotavljenih podstavah in obdela vse temeljne funkcijske možnosti, tipične za posamezne sufikse. Zato v konstrukciji dela izstopata predvsem formalna in pomenska analiza sufiksov in podstav. Pomenska analiza sufiksov teži za tem, da bi prišle do izraza vse najbistvenejše ustaljene funkcije vsakega sufiksa (svojilnost osebe: -инъ, -онъ, -ьнѣ, -ьскѣ, -ьнѣ itd., svojilnost živalskih imen: -ьнѣ, -ьнѣ, -ьнѣ, -ьскѣ, -онъ, -онънѣ itd., svojilnost

imen za stvari: -ѣнѣ, -ѣнѣ, -итѣ, -овитѣ, атѣ, -ѣнатѣ, -авѣ, -овѣ, -ѣскѣ itd.). Posebno problematično je v tem pogledu historično gradivo, v katerem se pomenske razlike in nianse ugotavljajo na podlagi analize besedotvornih dublet (-ѣнѣ/ -овѣ; -ѣнѣ/ -ѣскѣ; -ѣнѣ/ -ѣнѣ itd.) v istem tekstu ali v sorodnih tekstih, nato pa primerjajo še z originali. Šele na tak način je pri mrtvem jeziku mogoče dognati pomenske subtilnosti. Na današnje stanje v posameznih slovanskih jezikih se tu ni mogoče opreti (pač pa lahko mnogo prispeva k razumevanju procesov samih), ker so pozneje lahko nastali pomenski premiki pri sufiksni samem ali pa še migracije na razne podstave.

Ugotovitve s pomočjo dublet so zelo važne, ker prihajajo ob tem do izraza vsi pomenski odenki. Upoštevati namreč moramo, da en in isti pomen lahko izražamo z različnimi sufiksi ali pa sufiks, prenesen z nominalne na verbalno podstavo, spremeni svoj pomen. To je važno, ker tako odkrivamo prvotna pomenska izhodišča. Indeks sufiksov potrjuje, da je tvorila stesl. pridevnike iz nominalnih in verbalnih podstav ter da je imela 12 prostih, 21 zloženih in 11 neproduktivnih sufiksov. Torej zelo široke možnosti za izražanje določene besedne vrste — pridevnika, ki se pomensko omejuje na svojilnost, lastnost, kakovost in izvor.

Kako priti vsemu temu do dna? Analiza je mogoča samo pri dvočlenskih tvorbah, se pravi pri besedah, kjer lahko ugotovimo formalno in pomensko podstavo ter sufiks. Po Doroszewskem, na čigar izsledkih je avtorica zgradila svojo klasifikacijsko metodo, moremo namreč vsako dvočlensko tvorbo sintaktično analizirati po formalnih in pomenskih kriterijih in na ta način ugotovimo besedotvorno kategorijo. Sintaktično analizo razumemo v tem smislu, da tvori podstava osnovno pomensko vsebino, sufiks pa predstavlja stavčni člen. Dokler lahko sledimo med njima to sintaktično razmerje, smo upravičeni šteti določeno besedo v določeno besedotvorno kategorijo. Možnosti, da sufiks zaradi svoje prilagodljivosti raznim podstavam spremeni svoj pomenski odenek, če že ne svoje funkcije, je toliko, da bi bila brez tega bistvenega medsebojnega sintaktičnega odnosa podstave in sufiksa vsaka dokončna razlaga nemogoča.

To, do podrobnosti izdelano teorijo si lahko predstavimo na preprostem, jasnem primeru besedotvorne kategorije nom. agentis. N. pr.: pisar — tisti, ki piše. Torej stavčnemu členu, osebk, ustreza besedotvorno sufiks -ar. Ta -ar je vršilec delovanja, ki ga nakazuje podstava pis-(a-ti). Po tem sintaktičnem odnosu je pojasnjena kategorija nom. agentis, kolikor že pri drugem koraku ne naletimo na težave. Če na isti način analiziramo samostalnik *kočar*, nimamo več neposredne sintaktične zveze med podstavo in sufiksom. Nakazan je samo neki odnos osebk (-ar) do *koče*. V podstavi ni povedano, ali dela, zida, ima *kočo*; dopolnilo dodamo sami — torej eliptični odnos. Jasnost kategorije se zabrisuje, ker je podstava samostalniška, in tak nom. agentis, če sklepamo samo po sufiksu (mesar, *kočar*, ribič, cestar, pepelnik itd.), je samo navidezen. Pravi nom. agentis je možen samo od verbalne podstave (pisar, kovač, zidar, pesnik, glasnik, buditelj), brez ozira na najrazličnejše sufikse.

V tem smislu je treba razumeti tudi vso nadaljnjo analizo Honowske. Morda bo ves teoretični uvod, povzet po pripombah in analizah Honowske, najbolj jasen ob primerih, ki jih bom predstavila. Vsak pridevniški sufiks daje osnovi določen pomen (očetov, sestrin, zemeljski, siten, bogat, slovenji, trnov, lanen itd.). Oglejmo si npr. sufiks -ovъ, kakor ga raziskuje avtorica, in zasledimo njegovo razširjenost glede na podstavo in pomensko razsežnost. Gradivo potrjuje, da izraža suf. -ovъ posesivnost, lahko tudi izvor, lastnost in kraj, ter celo nadomešča grški gen. sg. ali pl.

1. podstava: samostalnik, masc., oseba (domačega izvora), trde in mehke o-jevske osnove: škodъlnikovъ, pastuchovъ; љvovъ, zmievъ itd.;

2. podstava: samostalnik, masc., oseba (tujega izvora): duxovъ, diabolovъ;

3. podstava: samostalnik, masc., fem., oseba, žival: erodovъ, kitovъ; fem. aspidovъ. Te podstave so zelo močno zastopane (razen fem.). Da je suf. -ovъ živ in zakoreninjen v jeziku, priča naslednja skupina tujih lastnih imen:

4. podstava: samostalnik, masc., lastno ime: Adamovъ, Aleksandrovъ, Ilievъ itd. Iz analize te vrste gradiva sledi povzetek Honowske, da je suf. -ovъ razširjen pri pridevniki, narejenih iz nominalnih podstav oz. samostalnikov, ki označujejo moške osebe in živali. Tako je ugotovljeno žarišče, ki daje sufiksu pomen svojilnosti, a sufiks sam je dovolj ekspanziven, da se uveljavi preko svojega območja. Zasledimo ga pri naslednji pomenski kategoriji: nebitja.

5. podstava: samostalnik, masc., neživo: gromovъ, jugovъ. Zanimiva je ugotovitev Honowske, da so ti pridevniki personificirani, kar je razvidno iz dublet in iz konteksta, ki ga navaja. A personifikacija pri kategoriji »neživo« lahko na ta način postane novo žarišče,

iz katerega se širi sufiks z nekoliko niansiranim pomenom (pastuchovъ: jugovъ: trnovъ).

6. podstava: nebitja: avarovъ, trъnovъ. Nerazvita kategorija v stosl.;

7. podstava: zaimek, pridevnik itd.: istovъ, gotovъ, surovъ. V stosl. mrtva kategorija brez razvojnih tendenc.

8. podstava: imena rek, mest, pokrajin: Ierusalimovъ, Jerdanovъ itd. Na tej točki se sufiks -ovъ približa pomenski funkciji sufiksa -ъskъ, ki se je specializiral pri kategoriji, »teritorialnost«. Na takih stičnih točkah se začno mešanja raznih sufiksov in funkcij. Medtem ko označuje sufiks -ovъ zaradi tipično osebno-živalske kategorije svojilnost in se od tega pomena le malo odmikla, pač pa se spet stika in prepleta s sufiksom -ъjъ, -jъ, ki ob nekoliko drugačni formalni porazdelitvi označuje spet isto funkcijo, pa formacije s sufiksom -ъskъ pripadajo predvsem toponomastiki in se preko pokrajinskih imen razširjajo na imena narodov in dalje na osebe. Sufiks -ъskъ zasledimo nato spet v formacijah:

1. podstava: samostalniki trdih in mehkih o-jevskih osnov, moške osebe: božъskъ, robъskъ; detъskъ, možъskъ.

2. podstava: samostalniki i-jevske deklinacije, moške osebe: krъstijanъskъ/yj.

3. podstava: samostalniki, masc., mehke a-jevske osnove: sođiskъj, vladъčъskъj.

4. podstava: samostalniki, masc., osebe tujega izvora: apostolъskъj, eretičъskъj.

5. podstava: samostalniki, trde in mehke o-jevske osnove živali: lъvъskъ, oslъskъ itd. Nadalje nastopa sufiks -ъskъ pri nebitjih (rzczerwosć) in abstraktih, domačega in tujega izvora z osnovami na -a-, -ia-, -i-, -io- (sr. spol), a vse te formacije so v primeri z razrastom pri apelativih popolnoma brezpomembne. Kot tipičen nastopa sufiks -ъskъ v takihle formacijah:

1. podstava: ime mesta: Aleksandriskъj, Genisaretъskъ, Turъskъ;

2. podstava: ime pokrajine: Aravitskъ, Edemъskъ itd.;

3. podstava: imena ljudstev: Amoreiskъ, Elinъskъ, itd.;

4. podstava: imena gora: Eleonъskъ, Sionъskъ itd.

Tudi sufiks -ъskъ ostane v območju nominalnih, samostalniških izvedenk in se malo širi v kategorijo verbalnih izpeljav (pobranъskъ, razboiskъ). Kot tak nima določnejše pomenske funkcije, ampak samo strukturalno, ki pri posameznih primerih vodi že v leksikalizacijo prav zaradi svoje pomenske neizrazitosti in brezbarvnosti. Po tej svoji lastnosti je tipično nasproten sufiksu -ovъ, ki označuje predvsem posesivnost.

Obsežnosti gradiva in preciznosti pri klasifikacijah na dveh samo nakazanih primerih nikakor ni mogoče ponazoriti. Vendar mislim, da je iz navedenega razviden način obdelave, težnja, da bi popolnoma zajela in pojasnila gibanja, spremembe in zamiranje sufiksov in formacij. Vsekakor bi bilo zanimivo primerjati stanje pridevnika v slovenskem jeziku s stanjem v stosl., kot ga je ugotovila Honowska. Na ta način bi mogli ugotoviti, koliko smo se besedotvorno odmaknili od stosl. zgradbe, kaj je v jeziku zamrlo, kaj se je razširilo in kakšni so bili motivi, ki so privedli do današnjih sprememb. Predvsem s tega stališča je delo Honowske za nas važno. Nudi nam nov metodičen prijem, ki bi vsekakor tudi nam prinesel lepe rezultate.

Martina Orožen

ŠE O »SOVRAŽNIKI PREŠTEVILNIH CETOV IN ESOV«

V zapisku »In esov v pesmih njega najti ni« (JiS 3, 1957/8, 382—383) sem skušal pojasniti, od kod dr. Jakobu Zupanu nenavadni odpor do cetov in esov, iz katerega se je Prešeren ponorčeval v znanem epigramu. Kot morebitni izvor te njegove manije sem navedel grškega lirika Pindarja, ki označuje črko »s« kot »nečisto«.

Svoja izvajanja naj dopolnim z ugotovitvijo, da Pindar in njegov učitelj Lasos iz Hermione nista bila med Grki edina, ki sta sovražila in preganjala črko »s«. Med grškimi narečji je bilo zlasti spartansko bogato teh glasov, saj se je v Sparti vsak θ izgovarjal kot σ. Iz te spartanske narečne posebnosti so se Grki radi norčevali. Tako npr. Platon (Meno 99d 8) in Aristoteles (Nikomahova Etika VII 1145a 29) z rahlo hudomušnostjo pripovedujeta, da Spartanci imenujejo človeka, ki ga vsi občudujejo, *σεῖος ἀνὴρ* (»božanski človek«) namesto *θεῖος ἀνὴρ*. Zlasti polna teh narečnih posebnosti je Aristofanova komedija Lizistrata, v kateri nastopajo med drugimi tudi spartanski sel in zbor spartanskih starcev; ti govorijo v svojem narečju in imenujejo Atence *Ἀσπυῖοι* (namesto *Ἀθηναῖοι*), deviško boginjo Artemido *παρθένη σία* (namesto *παρθένη θεά*) itd., kar je vsekakor vzbujalo smeh med atenskimi poslušavci.

Kajetan Gantar